

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ*

Шкворець Ю.Ф.

Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України

Переведення економіки України на рейки інноваційного шляху розвитку ставить на порядок денний необхідність і нагальність істотного посилення взаємозв'язку окремих елементів інноваційного процесу (НДІ, підприємств, вищих учбових закладів, інноваційної інфраструктури, галузей виробництва і регіонів) шляхом формування інституціональних та організаційних засад і передумов для переходу до масштабних структурно-інноваційних трансформацій.

В сучасних умовах довготермінове економічне зростання стає функцією комплексу інституційних і організаційних чинників, що створюють стимули до інноваційної активності переважної більшості суб'єктів господарювання.

Інституційні зміни повинні торкнутися ключових елементів, що є складовими системами згаданої вище моделі, зокрема продукування наукових знань та інновацій, їх комерціалізації та використання, інформаційного забезпечення інноваційного розвитку, державного управління цим розвитком на різних рівнях, освіти, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, формування інноваційної культури суспільства.

З метою отримання від інституційних трансформацій синергетичного ефекту вони повинні відбуватись не ізольовано, а в рамках національної інноваційної системи (НІС), що забезпечує умови для стійкого розвитку економіки на основі генерації, розповсюдження і практичного використання нових знань та інновацій.

В Україні поки що функціонують її розрізнені елементи.[1]

Оцінка ролі інституційних чинників в реалізації інноваційної моделі потребує розгляду теоретико-методологічних аспектів адаптації основних положень інституціональної економічної теорії до інноваційного розвитку.

У розвитку новітньої інституціональної економічної теорії важлива роль належить дослідженням ряду вчених Заходу, зокрема, Д.Норта, Р.Коуза, О.І.Уільямсона, Дж.Ходжсона, Т.Еггертссона, а також російських та українських дослідників Р.Нуреєва, А. Олейника, А.Шастітко, О.Сухарева, В.Тамбовцева, В.Якубенка, О.Прутської та інших.

Проте до цього часу не вироблено єдиної концепції щодо змісту дефініції "інституція". Так, лауреат Нобелівської премії Даглас Норт [2] вважає, що інституції – це правила гри в суспільстві, придумані людьми обмеження, що спрямовують людську взаємодію в певне річище. Структуруючи стимули в процесі людського обміну, у тому числі економічного, інституції знижують ступінь невизначеності економічного розвитку, впливаючи на функціонування економіки через дію на витрати обміну та виробництва.

Плата за процедуру встановлення порушень офіційно прийнятих правил і суворість покарання є суттєвою частиною функціонування інституцій. Проте офіційні правила не завжди створюються такими, щоб бути суспільно ефективними. Часто їх створюють в інтересах тих (як свідчить практика

* Доповідь підготовлена за сприяння Державного фонду фундаментальних досліджень України

вітчизняного і світового законодавства), хто здатний лобювати для себе нові правила.

Слід відзначити, що Д.Норт, порівнюючи правила, за якими відбувається людська взаємодія, з правилами спортивних ігор, концептуально відрізняє "правила" від "гравців" – організацій, які виникають і розвиваються на інституційній основі і охоплюють політичні, економічні, освітні та суспільні органи і "складаються з групи індивідів, пов'язаних між собою спільними прагненнями досягти певних цілей".

Водночас, як відмічає О.Сухарев, "інституції ніколи не представлені людьми. Це рамки функціонування організацій, що визначають їх генезис і еволюцію" [3].

Д.Норт підкреслює роль організацій як рушійної сили інституційних змін, наголошуючи на взаємодії між інституціями і організаціями. Останні створюються з певною метою внаслідок сукупності можливостей, породжених існуючою сукупністю обмежень, зокрема інституційних, і стають головними рушійними інституційних трансформацій під час спроб досягти своїх цілей.

Як і Д.Норт, Дж.Ходжсон [4] вважає, що інституції – це в основному довговічні системи правил, що склалися та укоренилися, які структурують соціальні взаємодії. Тобто інституції є системами соціальних правил, до яких включаються як норми поведінки, соціальні конвенції, юридичні і формальні правила. За своєю природою інституції повинні ґрунтуватися на деяких загальних концепціях. Тільки за цих умов правила будуть дійсними.

За Дж.Ходжсоном, на відміну від Д.Норта, до інституцій крім правових, мовних, фінансових систем, систем мір і ваги, правил дорожнього руху тощо відносяться також фірми та всі інші організації.

Як відмічає Дж.Ходжсон, у рамках інституцій багато правил потенційно кодифікуються. Це дозволяє виділити співтовариства, де правила визнають, відносяться до них з розумінням, але й водночас установити більш чітко факт будь-якого їх порушення.

Слід відзначити, що "розширене" поняття терміну "інституція" в останні роки знайшло застосування у вітчизняній і зарубіжній практиці при вживанні відносно до економічних, політичних та інших організаційних структур.

У зв'язку з викладеним, вважаємо що інституції в економічній сфері можна класифікувати на три групи:

- офіційні і неофіційні правила поведінки економічних суб'єктів, зокрема, правові акти;
- організаційні структури і форми;
- інституціональні конфігурації, що включають як офіційні та неофіційні правила, так і групи організацій, що забезпечують їх реалізацію.

До останньої групи, зокрема, відносяться інститути ринку (товарного, грошового, цінних паперів тощо), власності та її приватизації, підприємництва, конкуренції та обмеження монополізму, державного регулювання (прогнозування, індикативне планування, програмно-цільове управління, державне замовлення, податкова система).

Стосовно наукової технологічної та інноваційної діяльності інституціональні конфігурації повинні включати ринки наукової і високотехнологічної продукції, кооперативні та контрактні відносини всередині науково-технічних та інноваційних структур та із зовнішніми контрагентами

[5], права інтелектуальної власності, фінансово-кредитне забезпечення (зокрема, інститут спеціальних фондів), наукову та інноваційну інфраструктуру, систему наукових, науково-технічних та інноваційних програм різного рівня, статистичну звітність.

Ефективність тієї чи іншої інституції значною мірою можна визначити економією трансакційних витрат. На відміну від послідовників неокласичної школи, які приймають структуру прав власності як ідеалізовану, коли інформація при ринкових обмінах є доступною і повною, тому і трансакції є безкоштовними, сучасні вчені-інституціоналісти дотримуються поглядів, що в процесі обміну правами власності чи правами на певну діяльність виникають істотні трансакційні витрати. Зазначені витрати виникають унаслідок того, що процеси передачі і одержання інформації (економічної, науково-технічної, юридичної тощо) вимагають певних витрат коштів і часу, у т.ч. на вимір чинних атрибутів того, що обмінюється, банківські операції, страхування, фінансування, консалтинг, захист прав власності, укладання контрактів і контроль за їх виконанням й ін. На розмір трансакційних витрат впливає також те, що серед учасників ринкових відносин існує асиметрія інформації. Останнє положення відіграє важливу роль в процесі виробничого використання технологічних інновацій, коли продуценти інновацій не завжди знають адреси підприємств, яким інновації потрібні, а менеджери підприємств не обізнані з новітніми науково-технічними досягненнями наукових організацій.

На думку Д.Норта ключом до розуміння трансакційних витрат є небезкоштовність інформації, затратність якої є основою вартості укладання угоди [2]. Образне визначення вказаних витрат дає Олівер Уільямсон, проводячи аналогію: "Трансакційні витрати є економічним еквівалентом тертя в механічних системах". Заслугує на увагу його класифікація трансакційних витрат у відповідності з етапами укладання угоди, тобто тих, що виникають до і після цього процесу – *ex ante* та *ex post* [6].

Підкреслюючи роль такої інституції як ринок у зниженні трансакційних витрат, Дж.Ходжсон відмічає, що "ринки сприяють наданню гласності цін та іншої актуальної інформації, а також встановленню контактів між агентами, що полегшує отримання ними інформації" [4].

Значний вклад у розвиток інституційної теорії вніс лауреат Нобелівської премії Рональд Коуз. Висновки його досліджень, сформульовані в так званій "Теоремі Коуза". Суть останньої полягає в тому, що коли права власності всіх сторін ретельно визначено, а трансакційні витрати дорівнюють нулю, то кінцевий результат (що максимізує цінність виробництва) не залежить від правового рішення щодо зміни у розподілі прав власності, якщо відволіктись від ефекту доходу.

Підсумовуючи, Р.Коуз підкреслює, що при нульових трансакційних витратах цінність виробництва буде найбільшою і виробник включить в контракт все необхідне для досягнення цієї мети. Якщо ж трансакційні витрати враховуються, то багато з цих дій не будуть здійснені, бо при введенні в контракт необхідних умов виявиться, що вони більш дорого коштують, ніж можливі зиски [7].

Особливе значення для теми, що розглядається, мають результати досліджень Д.Норта щодо впливу інституцій на трансформаційні витрати і на

технології. Він вважає, що інституції впливають на функціонування економіки через дію на витрати обміну виробництва, визначаючи разом з технологією розмір трансакційних і трансформаційних (виробничих) витрат, що в підсумку становлять суспільні витрати. Трансформаційні витрати, таким чином складаються із затрат виробничих чинників (праці, капіталу, землі), залучених до трансформації фізичних атрибутів товару (розміру, ваги, кольору, розміщення, хімічного складу тощо).

Проте трансформація є функцією не тільки застосовуваної технології, але й інституцій [2], оскільки існують різноманітні види залежностей, з одного боку, між інститутами і технологіями, і трансакційними та трансформаційними витратами – з іншого.

Вказана обставина не дозволяє прямолінійно розглядати інституційні інновації лише як джерело економії на трансакційних витратах, а технологічне зрушення – лише як засіб скорочення трансформаційних витрат. Зокрема, О.Сухарев відносить до числа трансформаційних витрат і витрати переходу від однієї норми економічної поведінки до іншої, до яких він відносить витрати розробки проекту трансформації, його "лобіювання", створення і підтримки проміжних інститутів для реалізації проекту, суто її реалізації, адаптації економічної системи до новоствореної інституції. При здійсненні реформ трансформаційні витрати несуть органи державної влади на перебудову багатьох економічних структур [3].

Заслугове на увагу висновок О.Уільямсона, Дж.Ходжсона [6,4] та інших теоретиків неінституціоналізму, що інститут ринку є мало придатним для розвитку і підтримки технологічних інновацій. Якщо якийсь ринок і може бути задіяний у сфері розробок і нововведень, то це повинен бути своєрідний символічний фьючерський ринок майбутніх інновацій.

Проте, зважаючи на те, що іноді на інновацію нашттовхуються зовсім випадково, а в інших випадках характер і сфера застосування проекту заздалегідь невідома і розвиток майбутньої технології залежить від великого ступеню невизначеності, існування згаданих фьючерських ринків ставиться під сумнів.

Справитись з недостатніми знаннями про майбутні результати НДДКР та інновацій можуть великі фірми, спроможні нести відповідні ризики, створювати технології і підтримувати НДДКР з власних фондів, що не під силу малим приватним підприємствам.

За твердженням Дж.Ходжсона фірма як соціальна інституція певною мірою заохочує відносини, що ґрунтуються на відданості і довірі (це, наприклад, є характерним для фірм Японії), яким ринок якщо і сприяє, то значно меншою мірою. Такі відносини є необхідною умовою зростання і кількості та обсягу використаних у виробництві технологічних інновацій, особливо на довгострокову перспективу.

Наведені вище висновки підтверджуються досвідом передових зарубіжних країн. Так, Комісією ЄС оприлюднено матеріали чергового моніторингу стану інноваційної сфери в 17 країнах євро регіону у 2004 р., які свідчать, що інновації стали відігравати все вагомішу роль у формуванні стратегії виробництва. Із обстежених 65 тис. компаній в середньому інноваційною діяльністю займалися 44 % компаній. Серед них потужних – 80

%, де фірми-інноватори складають біля 70 %; середніх – 63 % (відповідно – 54 %); малих – 40 % (тільки 36 %) [8].

Слід звернути увагу на зауваження Дж.Ходжсона, що аналіз О.Уільямсона ринків та ієрархій, який спирається на концепцію трансакційних витрат, може привести до теоретичного підтвердження значимості не тільки фірми, але й держави [4], вплив якої на зміну в той чи інший бік трансакційних витрат шляхом інституційних і організаційних трансформацій є досить значним. Для оцінки трансакційних витрат на макроекономічному рівні Дж.Волліс і Д.Норт запропонували використати дефініцію державного трансакційного сектора, включивши до останнього оптову і роздрібну торгівлю, банківські операції, страхування, операції з нерухомістю, витрати на апарат управління в інших галузях, витрати держави на суди та правоохоронну діяльність [9].

Історичний досвід свідчить, що коли держава приймає законодавчі акти, тобто формальні правила, в тих сферах економічної діяльності, де є наявними чинники, які заважають взаємовигідним трансакціям, і чітко контролює їх виконання, то подібні дії знижують, зазвичай, трансакційні витрати, стимулюють торгівлю і економічний розвиток. Так, зменшенню трансакційних витрат сприяли: запровадження єдиних стандартів, метричної системи мір, започаткування товарного обміну шляхом грошового еквіваленту.

Однак, як відмічає Д.Норт, "функція офіційних правил – підтримка не всіх, а лише певних видів обміну", зокрема в США "закони про патенти і торговельні таємниці були спрямовані на підвищення витрат на ті види обміну, котрі, як вважалося, перешкоджатимуть інноваціям" [2].

Узагальнюючи результати досліджень щодо впливу взаємодії інституцій та цілеспрямованих організацій (і їхніх керівників) на функціонування економік розвинутих країн, Д.Норт вводить дефініцію адаптивної ефективності. Остання відрізняється від прямої ефективності у сфері розміщення ресурсів – алокаційної ефективності, стосуючись видів правил, що спрямовують розвиток економіки впродовж часу. Вона також визначається тим, наскільки сильним у суспільстві є бажання здобувати освіту та набувати знання, заохочувати до випробувань, експериментів та інновацій, братися до різноманітних видів творчої діяльності, а також до розв'язання проблем та усування перешкод на шляху розвитку суспільства [2].

Слід відзначити, що питання визначення адаптивної ефективності в ряді країн вже поставлена в практичну площину. Так, в США у 1998 р. було прийнято закон, згідно з яким з метою підвищення системи "наукова розробка – промисловий сектор" всі урядові агенства зобов'язані подавати деталізовані описи видатків та очікуваних прибутків від будь-якої законодавчої ініціативи, завдяки реалізації якої очікується понад \$ 100 млн. зиску або буде отримано відчутний ефект в економічній чи політичній царині країни.

У якості позитивного прикладу адаптивної ефективності законодавчих актів можна привести приклад із зарубіжної практики щодо лібералізації законодавства по введенню в господарській обіг прав на результати інтелектуальної власності при максимальному закріпленню їх за організацією-виконавцем, що дозволило, наприклад в США, Великобританії й інших розвинутих країнах ввести в обіг до 70 % результатів науково-технічної діяльності, створених за рахунок бюджетних коштів.

Зокрема, уряд США до 1980 року фінансував із федерального бюджету 60 % академічних досліджень і володів 28 тис. патентів, з яких промисловістю було ліцензовано тільки 4 %. Цього ж року було прийнято Закон США "Про заохочення американських технологічних нововведень" (Bayh-Dole Act), згідно з яким федеральний уряд несе відповідальність, перш за все, за забезпечення повного використання інвестицій у сфері досліджень і розробок. З цією метою він повинен, де тільки можливо, передавати винаходи і технології, створені в державних лабораторіях і університетах, які знаходяться у федеральному володінні, властям штатів і муніципалітетів, а також приватному сектору.

Після прийняття згаданого вище закону кількість ліцензованих патентів зросла в 10 разів. Через 2-3 роки університетами і державними лабораторіями США було створено 2200 фірм (у тому числі в інноваційних бізнес-інкубаторах технопарків) для комерціалізації науково-технічних результатів із 260 тис. нових робочих місць. За рахунок обороту інтелектуальної власності щорічно в федеральний бюджет США надходить 40-50 млрд.доларів [10].

В Україні ж, як і в ряді інших держав СНД, розподіл прав на інтелектуальну власність, створену за рахунок коштів державного бюджету і цільових державних фондів між державою, організаціями-виконавцями робіт і окремими винахідниками досі законодавчо не врегульовані. В результаті в господарському обігу знаходиться незначна частка результатів науково-технічної діяльності (в Росії менш ніж 1 %).

Приклад адаптивної ефективності інституцій і організацій можна привести також з вітчизняної практики законодавчого, нормативно-правового і організаційного забезпечення вирішення проблеми енергозбереження [10].

Як відомо, в перші роки незалежності України спостерігалось значне зростання енергоємності ВВП (з 0,76 кг.у.п/грн. у 1990 р. до 0,97 – у 1994 р., або майже на 28 %). У зв'язку з цим у 1994 р. було прийнято Закон України "Про енергозбереження", у 1995 р. – створено Державний комітет України з енергозбереження, з 1996 р. Урядом було затверджено ряд нормативних актів з цих питань, а у 1997 р. почала реалізовуватись Комплексна державна програма енергозбереження і було створено Державну інспекцію з енергозбереження.

Наведений вище комплекс інституційно-організаційних змін дозволив починаючи з 1996 р. практично стабілізувати динаміку зростання енергоємності ВВП (1996 р. – 1,06 кг.у.п/гр, 1997 р. – 1,10; 1998 р. – 1,07; 1999 р. – 1,05), а у 2000-2001 рр., коли була повною мірою використана адаптивна ефективність вказаних вище інституційних чинників, щорічне зменшення цього показника у середньому склало 9 %. В ці роки вперше в історії України зростання ВВП супроводжувалось одночасним скороченням споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів.

Проте, вже у 2001 р. були вичерпані можливості механізмів регулювання енергозбереження і адміністративного впливу на ситуацію, передбачені Законом України "Про енергозбереження". Рушійною силою цього процесу мав би стати розвиток механізмів його економічного стимулювання, але закладені в законі механізми, виписані ще у 1993-1994 рр., тобто в період "романтизації" ринкових відносин, нині виявились недієздатними. Крім того, в останні роки з

ряду різних причин загальмувався розвиток законодавства у сфері енергозбереження.

В результаті, у 2002 р. темп зменшення енергоємності ВВП знизився в Україні до 4,6 %, а у 2003 р. – лише до 1,1%, тобто практично загальмувався.

Водночас реалізація аналогічної програми в Німеччині у 1996-2000 р. дала відчутний результат. Енергоємність ВВП (у характерних для західних країн показниках нафтового еквіваленту – н.е.) тут у 2001 р. склала 0,71 кг.н.е./дол. США (з урахуванням паритету реальної купівельної спроможності – ПКС), а в Україні цей показник у 2001 був вищим у 5,7 рази (4,05 кг.н.е./дол. США ПКС).

Таких показників енергозбереження в Німеччині було досягнуто значною мірою за рахунок ефективного використання такої інституції як енергоаудит, тобто контроль над використанням вже виробленої енергії із застосуванням методів комп'ютерної томографії для обстеження кожного будинку (система ущільнення вікон, дверей, їх якість, стан дахів і підвальних приміщень, стан водо-, тепло- і газомереж, наявність відповідних лічильників).

В результаті експертних висновків у разі невідповідності обстежуваних параметрів установленим нормативам власнику будинку (споруди) пропонувалось провести модернізацію приміщень при зменшенні суми податків з його доходів, отриманні пільгових кредитів і знижок на оптове придбання будівельних матеріалів. Лише за один 1996 р. вказані пільги в Німеччині склали близько 200 млн. німецьких марок. У разі ж відмови від виконання запропонованих експертами заходів до власників застосовувались штрафні санкції та підвищені тарифи сплати за водні та енергетичні ресурси.

Наведений вище приклад є яскравим свідченням того, як інституції (в нашому випадку – енергоаудит, підкріплений економічними пільгами) можуть істотно вплинути на трансформаційні витрати.

Слід відмітити, що за роки незалежності створено досить широке правове поле для державного регулювання розвитку науки та інновацій, яке певною мірою узгоджується з нормативно-правовими актами цивільного та загальноекономічного законодавства (бюджетне, податкове, законодавство з праці тощо).

За кількістю прийнятих законів з питань інноваційної діяльності Україна випереджає інші пострадянські країни. Зокрема, в Росії і Білорусі ще не прийнято закони про інноваційну діяльність, пріоритети в цій діяльності, технопарки, державні цільові програми.

Але якість цих законодавчих актів, організація розробки, прийняття і контролю за їх виконанням залишаються на низькому рівні.

Основними проблемами у законодавчому забезпеченні державної інноваційної політики є відсутність належних концептуальних засад в інноваційній законотворчості, а позаяк неповнота і некомплексність законодавчого поля в цілому і окремих законів, слабка координація між комітетами парламенту під час розробки законодавчих актів, блокування з боку Верховної Ради окремих законів, часте внесення змін, відсутність системного контролю за виконанням правових актів.

В результаті законодавство, що регулює лише один конкретний вид економічних відносин – інноваційну діяльність вилилось у систему розрізнених

поміж собою як за цільовим, так і об'єктним і суб'єктним змістом правових норм, часто-густо без чітких конкретних механізмів реалізації.

Коротко зупинимось на розкритті перелічених проблем і пропозиціях з їх вирішення.

Загально відомо, що розроблення правових актів повинно здійснюватись на науково обґрунтованих концептуальних засадах. Але незважаючи на те, що постановою Верховної Ради від 13.07.1999 р. № 916-XIV щодо схвалення Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, було дано доручення Уряду ще у 1999 р. внести на розгляд парламенту зміни до законодавства, що впливають з положень Концепції, досі багато з цих положень не знайшли законодавчого закріплення, особливо ті, що відносяться до стимулювання інноваційної діяльності, зокрема у банківсько-фінансовій сфері.

З іншого боку, вважаємо необґрунтованим припинення двома урядовими комітетами у вересні 2002 р. подальшу роботу над проектом Концепції інноваційного розвитку економіки України, розробленого робочою групою за участю співробітників Науково-дослідного економічного інституту.

В проекті Концепції викладені конкретні рекомендації по розробленню і впровадженню цілісної системи законодавчих і нормативно-правових актів щодо запровадження інноваційної моделі розвитку економіки.

У зв'язку з викладеним вважаємо за конче необхідне повернутися до розгляду на урядовому і парламентському рівнях цього документу після включення до нього ряду положень проекту Інноваційної моделі структурної перебудови економіки України, розробленого у 2004 р. робочою групою Мінекономіки з нашою участю.

На основі затвердженої парламентом Концепції повинно планомірно здійснюватись розроблення відповідних законів.

Відсутність концептуальних засад, системного підходу і єдиного структурованого “дерева цілей” державної науково-технологічної та інноваційної політики призводить до того, що законодавчий процес не завжди носить комплексний характер. Чинне законодавство, яким регулюються правовідносини в інноваційній сфері, не має необхідної структурної повноти і системної завершеності. Так, в Україні раніше, ніж в інших пострадянських країнах був ще у 1991 р. прийнятий Закон “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності”. В цьому ж році прийнято Закон України “Про інвестиційну діяльність”. Проте Закон України “Про інноваційну діяльність”, прийнятий лише у 2002 р., проте вже третій рік поспіль набрання чинності його основних статей, що відносяться до економічного стимулювання в інноваційній сфері, блокується законами про Державний бюджет України на 2003 - 2005 роки.

Таким чином, в Україні логічний ланцюг “наука-техніка-інновація-інвестиція” законодавчо поки що не поєднано.

Це інакше як примітивним меркантилізмом з боку Мінфіну і підтримуючих його депутатів не можна кваліфікувати. Чи хтось прорахував втрати бюджету та інвестицій в інновації за три роки від такого блокування. Для підтвердження цієї тези приведемо приклад Омської області, де за три роки

після прийняття відповідного закону цього суб'єкту Російської Федерації інвестиції в інноваційну діяльність виросли в три рази.

Поряд із безсистемним формуванням законодавчих актів, коли за К.Марксом "право слідує за фактом", не сприяють системній законотворчості відсутність їх стабільності, багаточисленні зміни та доповнення до них. А як свідчить світовий і вітчизняний досвід, чим частіше змінюються правові норми, тим гірше вони виконуються, на що часто надіються відповідальні за виконання (за принципом відомої байки про Насреддіна).

Як приклад, можна привести "долю" Закону України "Про основи державної політики у сфері науки і науково технічної діяльності" (1991 р.), про що уже доповідалось на одній із попередніх конференцій.[12]

Незважаючи на декларовану пріоритетність питань переходу на інноваційну модель розвитку постійно гальмується процес законотворчості щодо регламентації інноваційної діяльності. Зокрема, біля трьох з половиною років тривав процес прийняття Верховною Радою Закону України "Про інноваційну діяльність". Подібна ж "доля" випала законопроекту "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій", зволікання з прийняттям якого приводить до значних збитків, що потерпає Україна від цілеспрямованого відбору з боку іноземних фірм новітніх українських технологій, реалізація яких часто відбувається за безцінь.

Потребують істотних змін законодавчі акти щодо інноваційної діяльності, пріоритетних напрямів цієї діяльності, технопарків. [13]

Серйозним недоліком законодавчого процесу є наявність у правових актах різних визначень одних і тих же дефініцій, зокрема термінів, оскільки законодавець повинен давати юридичному терміну лише одне тлумачення.

В той же час, безсистемне, некомплексне кількісне нарощування законодавчої і нормативно-правової бази часто-густо призводить до протиріч і невідповідностей. Так, в Законі України "Про інноваційну діяльність" визначено термін "інноваційна діяльність" як "діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг". Проте прикінцевими положеннями згаданого Закону не змінено ст.3 Закону України "Про інвестиційну діяльність", де інноваційна діяльність трактується як одна із форм інвестиційної діяльності одночасно із розширеним визначенням цієї дефініції, до якої входять, з одного боку, "прогресивні міжгалузеві структурні зрушення", а з іншого – "фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил"?! Водночас зовсім не йдеться у згаданому вище терміні про ринкову природу інновацій.

В прийнятому ж у 2003 р. Господарському кодексі (ГК) України чомусь не враховано дефініцію, передбачену Законом України "Про інноваційну діяльність". Згідно із ГК інноваційною діяльністю в сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин,, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм із тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво й інші сфери громадського життя.

Як видно із останнього визначення терміну “інноваційна діяльність”, він є більш наближеним до відповідного терміну Закону України “Про інвестиційну діяльність”.

Наведені вище приклади свідчать про відсутність належної координації між комітетами Верховної Ради з боку її керівництва при підготовці законодавчих актів.

Вважаємо за доцільним запропонувати при розробці законопроектів комплексного характеру використовувати програмно-цільовий підхід шляхом створення тимчасових матричних структур, коли в підпорядкування головного комітету залучаються депутати і консультанти інших комітетів, представники Уряду, відповідних міністерств, що мають відношення до того чи іншого законопроекту, на час його підготовки і прийняття.

Встановленню єдиних тлумачень тих чи інших термінів сприяла б також розробка і прийняття Кодексу України про науку, науково-технічну та інноваційну діяльність, використавши, зокрема, досвід Республіки Молдова, де у 2004 р. прийнято парламентом аналогічний кодекс.

Мабуть слід подумати про внесення відповідних змін до Конституції України, які б законодавчо закріпили перехід на інноваційний шлях соціально-економічного розвитку.

Реалізація і запропонованих заходів щодо удосконалення законодавчої бази науково-технологічної та інноваційної сфер дозволить, на нашу думку, посилити роль інституційних чинників в інноваційному розвитку економіки.

Література

1. *Шкворець Ю.Ф.* Шляхи розбудови ефективної національної інноваційної системи України//Актуальные вопросы развития инновационной деятельности. Матер.VIII Междун.науч.-практ.конф.- Симферополь: Изд-во “Таврия” – 2004.- С.
2. *Норт Д.* Інституції, іституційна зміна та функціонування економіки. – К: Основи, 2000 – 198с.
3. *Сухарев О.С.* Основные понятия институциональной и эволюционной экономики: Краткий курс лекций /РАН, Институт экономики. - Москва, Брянск, 2004 – 127 с.
4. *Ходжсон Дж.* Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории. - М.: Дело, 2003.- 464 с.
5. *Шовкун І.* Інституційна модель наукової системи України в трансформаційній економіці // Економіка України, 2004.- № 11.- С.69-76
6. *Уильямсон О.И.* Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, "отношенческая" контракция. - СПб.: Лениздат, 1996.- 702 с.
7. *Коуз Р.* Фирма, рынок, право. - Нью-Йорк: Телекс, 1991.- 192 с
8. *Наука сьогодні – 2005.- № 1*
9. *Олейник А.* Институциональная экономика. Учебно-методическое пособие, Тема 5. Теорема Коуза и трансакционные издержки // Вопросы экономики, 1999.- № 5. – С.139-154

10. О стимулировании инновационной деятельности и внедрении в производство наукоемких технологий: доклад Минпромнауки России к заседанию Правительства РФ 22.01.2004г.- Официальный сайт Правительства РФ - http://www.zi.ru/print.asp?ob_no=840
11. *Стогній Б., Жовтянський В.* Энергоефективність в Україні: мала проблема великої економіки? //Дзеркало тижня, 20 листопада 2004 р.- № 47(522) – С.12
12. Шкворець Ю.Ф. Проблеми законодавчого і нормативно-правового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності // Актуальные вопросы развития инновационной деятельности. Матер. VII Межд.науч.-практ.конф. – Симферополь: изд-во "Сонат" – 2003- С.
13. Шкворець Ю.Ф. Нормативно-правове забезпечення наукової та інноваційної діяльності: недоліки і наслідки // Національна безпека і оборона – 2004 - № 7 – С.

Аннотация

Рассматриваются теоретические и практические аспекты влияния институциональных трансформаций на инновационное развитие экономики.

Основное внимание уделено совершенствованию законодательной базы научно-технологической и инновационной сферы в рамках национальной инновационной системы

The theoretical and practical aspects of influence institutionalis of transformations on innovation development of economy are considered (examined).

The basic attention is given to perfection of legislative base scientific - technological and innovation of sphere within the framework of national innovation of system